

(Die Katastrophe. Die Zertrümmerung Österreich-Ungarns und das Werden der Nachfolgestaaten), итд. итд. Али баш у недостатку већих дела, нашој су историографији овакве расправе, као што је ова Капицићева, од велике вредности и изузетног значаја. То су одличне предрадње за велике историске синтезе. Тек када будемо добили исто овако солидно документоване расправе о улози осталих југословенских земаља и покрајина у борби против даљег опстанка Аустро-Угарске и у процесу решавања југословенског питања у току и на крају Првог светског рата, тек тада ће се моћи приступити успешном састављању великих историских синтеза. У сваком случају, и ова најновија Капицићева расправа, после низа његових ранијих исцрпних и документованих студија и расправа из новије историје Босне и Херцеговине, претставља још један значајан прилог југословенској историографији.

Др Никола Милутиновић

**ЗБОРНИК ГРАЂЕ ЗА ИСТОРИЈУ РАДНИЧКОГ
ПОКРЕТА ЦРНЕ ГОРЕ**

*Књига II, Титоград 1959. Издаје Историска комисија
Централног комитета Савеза комуниста Црне Горе*

Недавно је изашла из штампе II књига едиције Зборника грађе за историју радничког покрета Црне Горе која садржи листове Народна борба, Саопштење и један број листа Слобода. За разлику од прве књиге, која је изашла у редакцији Историског архива ЦК СК Црне Горе, другу књигу је издала Историска комисија Централног комитета Савеза комуниста Црне Горе.

Народна борба излазила је повремено као орган Комунистичке партије Југославије — Покрајинског комитета за Црну Гору, Боку и Санџак у 1941, 1942 и 1944 години. Први њен број појавио се 15 септембра 1941, а посљедњи 5 јуна 1944, с тим што је имала прекид у излажењу од 15 марта 1942 до 4 фебруара 1944 године. За читаво то вријеме изашло је 18 бројева овога листа, који је у своје вријеме одиграо крупну улогу у развоју Комунистичке партије Југославије за Црну Гору, Боку и Санџак.

Саопштење Главног штаба Народноослободилачких партизанских одреда за Црну Гору и Боку излазило је редовно од 26 октобра 1941 до 11 маја 1942 године. Сачувано је 11 бројева, колико је вјероватно и штампано.

Лист Слобода појавио се у лето 1942 године на територији Окружног комитета за Колашин. Овај лист, од кога

је сачуван само један број, уређивали су другови из Берања и Андријевице заједно с Весом Маслешом.

Појава првих бројева Народне борбе и Саопштења пада у вријеме судбоносно по црногорски народ — у дане када је устанак већ био пребродило кризу. У њима је вршено прво уопштавање искустава Тринаестојулског устанка, који је упочетку дигао на ноге читаву Црну Гору од старца до дјетета.

У вријеме појаве ових листова свијет је био подијељен на два закрвљена табора. Совјетски Савез, Енглеска и Сједињене Америчке Државе, водећи рат против нацистичке Њемачке и Мусолинијеве Италије, покренули су у борбу против фашистичке најезде поробљене народе Европе и мобилисали у покрет отпора напредни дио човјечанства. У тој циновској борби, вођеној на огромном простору од најсјевернијих фјордова Норвешке па све до грчких острва, нашао је своје мјесто и слободарски народ Црне Горе, о чему свједочи и „Пјесма црногорских партизана“, коју је у јулу 1941 стјевао у Колашину Мопша Пијаде, а која се први пут појавила у другом броју Народне борбе.

„Црногорски народ и народ Боке и Санџака нијесу изостајали — каже се у чланку „Зашто излазимо“, који је потписала Редакција — у тој општој народној борби против фашизма, јер би изостајање из те борбе значило одрицање од националне слободе, од славне и херојске прошлости, од нове, срећне будућности“.

Тако су се Народна борба и Саопштење од првог дана прихватили сложеног посла да благовремено и тачно обавјештавају народ Црне Горе, Боке и Санџака о ратним и политичким збивањима не само на терену Црне Горе него и о борбама и догађајима у читавој земљи, као и о великим биткама вођеним на Источном и другим савезничким фронтима.

У свим бројевима Народне борбе који су излазили у првој и другој години рата, готово највећи број чланака посвећен је борбама Црвене армије. У њима су сажети примјери храбрости и самопријегора совјетских људи из њихове борбе против фашистичке најезде. Не мање су запажени, иако мањи по броју и простору у листу, чланци о борби других поробљених народа Европе и покрета отпора у појединим земљама. И поред шкртости у информација, што је и разумљиво, чланци о Совјетском Савезу и ови други рјечито говоре о томе како је мали црногорски народ, васпитаван од Комунистичке партије, спроводио у дјело идеје интернационализма.

Народна борба и Саопштење за читаво то вријеме посвећивали су велику пажњу борбама и политичким догађајима у Србији, Босни и Херцеговини и Хрватској. У том погледу нарочито су драгоцјене информације о ономе што се

тих дана догађало у Србији, гдје није промакао ниједан иоле важнији догађај а да није регистрован.

О борби македонског и словеначког народа, као и о борбама далматинских и војвођанских партизана, у Радном народу и Саопштењу није изашао у бројвима из 1941 и 1942 ниједан чланак, што ни у ком случају не значи ускогрудост него искључиво немање података и материјала из борби у тим крајевима земље.

У прве двије године рата листови Народна борба и Саопштење пружали су значајну помоћ и партиским руководиоцима, војничком и политичком кадру и оном броју људи који је поштено мислио или био активно везан за покрет. У вријеме када се тек осјећају први замаци издаје и оцртавају ликови њених носилаца, ова помоћ била је драгоцјена. И Народна борба и Саопштење откривали су на својим страницама путеве о томе какав став треба заузети према разним политичким групама и појединцима, који су често, користећи необавијештеност народа, покушавали да роваре и стварају забуну у позадини и на фронтима, било као шпијуни или петоклонаши.

Већ у првом броју, од 15 септембра, Народна борба сигнализира опасност која пријети јединству покрета од антипартистичких елемената типа Милована Анђелића, Алексе Павићевића и Слободана Марушића, који су, користећи некадашњу своју популарност у радничком покрету, покушавали да у самом почетку устанка ударе Партији нож у леђа разним проповиједима о „авантуризму“ и „незрелости“ руководства Комунистичке партије Југославије у Црној Гори, Боки и Санцаку

У чланку „Пета колона на дјелу“, који је изашао у истом броју, још оштрије се удара по групи црногорских сепаратиста окупљених око Секуле Дрљевића и отворених народних непријатеља и разбијача устанка из Колашинског среза. Партија је преко Народне борбе још у то вријеме сигнализала опасност која устанку и напредним снагама на територији Окружног комитета у Колашину пријети од издајничке политике Љуба Минића и Николе Јовановића.

Народна борба, чланком у свом другом броју „Најновији злочини издајника народа“, на упечатљив и снажан начин оповргава тврђење Секуле Дрљевића о томе да је „славна“ италијанска војска ослободила Црну Гору и учинила је независном, овим ријечима:

„У Црној Гори се та слава (мисли на италијанску војску — Љ. А.), сви знамо, састоји у паљевинама, премлаћивању и убијању, у пљачки свега што им шака пане од преслице и гребена до посљедње прашке брашна и мрса наших сиромашних породица. Али ће — ми смо у то убијеђени — народноослободилачки

(партизански) одреди умјети и моћи да десетороструко освете сваку запаљену кућу, сваку пљачку и свако убиство“.

У свом трећем броју Народна борба је донијела на уводном мјесту чланак „Народноослободилачка борба и издајници ове борбе“, у коме је до сржи разобличена издајничка работа Секуле Дрљевића, Сава Вулетића, Милутина Јелића, Новице Радовића, Филипа Цемовића, Петра Пламенца, мајора Лашића и њима сличних издајника који су се крајем новембра, кујући завјеру против народа и његове слободе, окупили, без обзира на ранија политичка трвења и размирице, око крваве трпезе италијанског гувернера Црне Горе Пирција Биролија.

Овај чланак одиграо је крајем 1942 године крупну улогу у расвјетљавању намјера удружених издајника у Црној Гори; он је помагао штабовима, партиским руководствомима, народноослободилачким одборима, партиском чланству и црногорској омладини да јасније сагледају право лице издаје и боље продру у њену суштину.

У другој години рата Саопштење такође разобличава издају и издајнике. У том смислу нарочито су запажени чланци из овог листа: „Пета колона — претходница и заштитница окупатора“, „Издајници у Црној Гори започели су братоубилачки рат“ и „Издаја и издајници“, који су изашли као уводници у бројевима Саопштења од 12 јануара, 4 фебруара и 10 марта 1942 године.

Пишући на такав начин о држању појединаца и политичких група и њиховом ставу према устанку и даљој борби црногорског народа, листови Народна борба и Саопштење одиграли су у прве двије ратне године значајну улогу у онемогућавању насједања најширих народних маса шпијунима, петоклонашима и капитулантима.

Народна борба и Саопштење у 1941 и 1942 години, међутим, нијесу писали само о томе. Њихов третман био је много шири. И један и други лист пишу о примјерима јунаштва и вјерности народу и његовој борби, о акцијама црногорских, бокелских, санџачких и херцеговачких партизана, о пролетерским бригадама, небудности и недисциплини у штабовима и командама, што је готово увијек доводило на овом или оном фронту до тешких посљедица, затим о пљачки и паљевинама, о првим народноослободилачким одборима, збрињавању гладних и избјеглица, као и о разним савјетовањима, конференцијама и томе слично.

На тај начин Народна борба постала је у једном заиста тешком и судбоносном периоду нашега рата, тежак и бременитијег догађајима од свих раније вођених у богатој историји црногорског народа, „вјесник борбе и нових побједа, националног ослобођења и антифашистичке револуције, пријатељ и друг у тешким часовима, гласник и претеча новог живота

и срећније будућности црногорског народа и народа Боке и Санцака“ — како је то наговјестила Редакција на почетку излажења овог листа.

Сличан значај у 1941 и 1942 имао је и лист Саопштење, као орган Главног штаба за Црну Гору и Боку.

Народна борба, која је поново почела да излази 4 фебруара 1944, појавила се у сасвим другим условима од оних у првим годинама рата. Пobjеда је била на прагу. Крајем 1943 г. на територији Црне Горе одиграли су се крупни историски догађаји који добрим дијелом претстављају прекретницу рата у једном дијелу наше земље. Ослобођењем Колашина и Васојевића и острошким операцијом, у којој је ликвидирано четничко вођство у Црној Гори, створени су услови за Прво засједање ЗАВНО-а Црне Горе и Боке, послије чега су одржани конгреси омладине и жена, формиране нове црногорске бригаде и створени услови за продор са црногорског земљишта јединица Другог ударног корпуса у Србију.

У Колашину, у коме је боравио Покрајински комитет, створени су сви услови за рад народне власти, за одржавање великог броја војних и партиских курсева, за покретање нових и обнављање оних листова који су раније излазили.

У таквој ситуацији појавио се, 4 фебруара 1944, први број Народне борбе, послије повратка наших јединица из Босне. Овак пута њена садржина била је у знаку пobjеда на нашим и савезничким фронтovima.

Листови Народна борба и Саопштење, као органи Покрајинског комитета и Главног штаба за Црну Гору и Боку, значили су много у напорима за учвршћивање фронтова и позадине и у покретању најширих народних маса у борбу. Поред мобилизаторске улоге они су били и васпитачи, са чијих се страница народ учио како треба вољети слободу и борити се за њу. Као такви они су остали вјеран докуменат једног од најзначајнијих периода наше историје и драгоцјена помоћ свима онима који проучавају Народноослободилачки покрет.

Друга књига едиције Зборника грађе за историју радничког покрета послужиће као користан приручник не само историчарима који је не могу у својим истраживањима мимоићи, него — још више од тога — она ће помоћи у јаснијем сагледавању токова и особености Народне револуције на терену Црне Горе, Боке и Санцака многим учитељима, наставницима и професорима у нашим школама.

Ова књига ће исто толико бити корисна и нашим публицистима, новинарима и људима који се баве писањем. Она ће им помоћи да не лутају за документима и грађом, оријентисати их да лакше схвате континуитет догађаја и дух једног времена о коме треба писати. Неки од чланака који су изашли у Народ-

ној борби и Саопштењу послужиће као инспирација нашим књижевницима и умјетницима да вјерније умјетнички обликују поједине свијетле епизоде и блиставе борбе црногорских партизана.

Оно што недостаје овој књизи то је што Редакција није направила регистар имена, без чега је тешко замислити овакву публикацију, и оскудност у објашњењима, што ће знатно отежати рад читаоцу.

Но и поред тога, ову књигу треба поздравити као једну од најкориснијих публикација, за којом се већ дуго осјећала потреба. То би требало да буде потстрек Редакцији да убрза рад на издавању нових књига ове едиције.

Љубо Анђелић

ЗБОРНИК РАДОВА V КОНГРЕСА ГЕОГРАФА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Од 8 до 16 септембра прошле године одржан је у Титовграду V Конгрес географа Југославије. Он је несумњиво значајан догађај за развитак научне мисли у Црној Гори. Тим више што је тако обиман скуп научника један од малобројних у нашој Републици.

Црна Гора је до овог Конгреса била релативно мало научно-географски проучавана. Страни географи и геолози: Шварц, Буркарт, Кохер, Космат, Нопча, Хасерт, Мањани и др. проучавали су је фрагментарно, додирно и надокхват. Но, њихова испитивања била су довољно у смислу указивања на ријетко интересантне карактеристике њеног геолошког и геоморфолошког склопа и био-климатског амбијента. Због тога су касније југословенски научници, мада и даље нецјеловито, обратили пажњу на њену географску садржину. Истраживања Јована Цвијића у том погледу означавају прави, озбиљни почетак. Његова трагања за облицима, мјестима и остацима дилувијалне глацијације, затим за крашким процесима и облицима и уопште геоморфолошком и антропогеографском структуром простора повела су га по Црној Гори о којој је дао науци основна глобална разматрања и схватања. Слиједећи га, значајне прилоге науци дали су касније његови сљедбеници: Боривоје Милојевић, Јован Ердељановић, Андрија Јовићевић, Милисав Лутовац и др. У новије вријеме, и надаље фрагментарно, проучавали су је Милорад Васовић, Јован Вукмановић, Михаило Пајковић, Јован Петровић и, геолошки најкомплетније, Зарија Бешић.

Међутим, све скупа, научно-географска претстава о Црној Гори до Конгреса, односно до појаве овог Зборника, била је те-